

SZEMLE

Könyvtári kis tükör. Ajánló könyvjegyzék. [Közl. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtartudományi és Módszertani Központ. Bp. OSZK-KMK, 1978–

valamint,

Magyar könyvek könyve. [Szerk. Bereczky László] [közr. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtartudományi és Módszertani Központ. Bp. OSZK-KMK, 1985. 477 p.

Végre írni kell arról, ami megérett arra, hogy írjunk róla. Elkerülhetetlen volt, hogy a Könyvtartudományi és Módszertani Központ *Új Könyvek* c. annotált kurrens bibliográfiájában húsz esztendő alatt felhalmozott szellemi tőkét ne kamatoztassák valamilyen hasznos befektetésben. Több tucat olvasni tudó és könyvet értő munkatárs kíséri figyelemmel immár több mint két évtizede a magyar könyvtermést és igyekszik belőle korrekt, – néha már-már megbocsájtóan jóságos – recenziót készíteni. A gyűjteményes kötetek összeállításához pedig még arra is

vállalkoztak, hogy erősen válogatva, az 1945–63 között megjelent alapvető műveket is annotálják.

A vállalkozás 1978-ban indult, – másfél évtized után – a gyermekirodalom jegyzékével. A munkának címet is adott a közrebocsátó Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése (MKKE), *Könyvtári kis tükör*-nek nevezvén el. (A címlapok grafikai tervezői azóta ragaszkodnak hozzá, hogy a lap alsó felében valóban a felső címlap negatív tükröképe szerepeljen, 180 fokos nyakcsavarásra készítve a könyv olvasóját. Bájos, játékos gondolat volt, de azt hiszem, nyugodtan elfeledhetjük már.)

Szóval az első kötetben *tíz esztendő gyermekirodalma* szerepel, kétharmadában szépirodalom, egyharmadában ismeretterjesztő. Összeállítója még túlságosan tapadt ahhoz az egyszerű képlethez, hogy ifjúsági irodalom = Móra Kiadó, így a kötet tükrében csak az a sápadtka könyvmoly gyerekolvasó jelenik meg, aki egy gyermekkönyvtárban, a végsőkre elszánva magát, végigolvassa a neki teremtett könyvkiadó vállalat minden könyvét. A gyermek- és ifjúsági irodalom jegyzékének második kötete, – 1976–1980 – már kitekint minden kiadóra amely az ifjúságnak érdemes könyveket jelentet meg, a szépirodalom és az ismeretterjesztés (jobb szó nincs) aránya már fele-fele s így a két kötet együttes tételei-

ből egy olyan remek, több mint ezer műves ifjúsági könyvtár kerekedik ki, hogy ember legyen az az ifjú, aki kamaszkoráig csak egy részét megpróbálja elolvasni. (Nota bene: nem lenne ideje a gyerekeknek egy reális, kedvcsináló jegyzéket készíteni olvasmányaikhoz, hozzáférhetően, amivel e sorok írója harminc éve kísérletezett?)

A Kis Tükör következő, 1981-es kötete a *Társadalomtudományok* volt. Nem tagadják a neves szerkesztők és lektorok, hogy nehéz volt meghatározniuk a kötet körének pontos elnevezését, hiszen a tizedes osztályozás 30-tól 39-ig terjedő szakjai jóval kevesebbet és némileg többet is ölelnek fel, mint a közkeletű társadalomtudományok elnevezés. Kiemelték a szociográfia és a néprajz szakot, átvettek viszont könyveket a tizedes osztályozás „tizenkettedik” főosztályából, az egyébként is kényszerszülte 92-es szakból: a kötetben tárgyalt ismeretágak jeles művelőinek életrajzait. (Bevallom, nem tudom hogy hová tűnt később a szociográfia és a néprajz szak, mert sem a földrajzi, sem a történelmi kötetekben nincsen.) Ildomtalan lenne ma már erről a jegyzékről tartalmilag bármit mondani. Nem a Tükör hibája, hogy a visszaverődő kép megfakult és itt-ott hiányos és homályos: a 70-es évek derekáig ennyit nyújtott a könyvkiadás a közművelődés szintjén a társadalomtudományokból. Nem egyértelműen olvasásra vonzó gyűjtemény.

Közbevetőleg megjegyezzük, hogy az MKKE közreműködése már a Tükör második köteténél elmaradt, – itt még van társ, a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár, – ezután talpára állt a KMK és egyedül jegyzi a Kis Tükröket, gazdaságilag és technikailag a Népművelési Propaganda Iroda, később a Múzsák kiadó. A recenzens örömét azonban nem ez a változás nyújtja, hanem az előszavak és bevezetők rövidülése. Az 1981-es kötetekben még 3–4 oldalon kellett megmagyarázni, hogy mi miért van vagy miért nincs a jegyzékben, 1982-től két oldal is elég, 1984–85-ben egy féloldal! Talán nem tévedek, hogy ebből is azt láthatjuk, hogy a szerkesztők és a kötetek forgatói megértették egymást.

A . . . „korlátokkal számolnia kell minden érdeklődőnek”, – írják az előszóban az ugyancsak 1981-ben megjelent 0, 1, 2, szak jegyzékének szerkesztői. 235 ajánlásra érdemes *általános, filozófiai, és vallásismereti mű* 35 év alatt, – évi 6,5 – sok-e vagy kevés, megmérhetetlen, nincs hozzá mércénk. Ha készítenénk ilyen más-más mértékegységre lenne szükség az új művek, a pótlandó évtizedes tartozások vagy az olvasói igények méréséhez. Így csak annyit konstatálhatunk, hogy bizony-bizony, vékonyka ez a füzet.

Nehéz bármit mondani az *Irodalomtudomány-nyelvészet* c. kötetéről is. Ha csúnya fattyúnyelven azt mondjuk: ez van, ezt kell szeretni, akkor éppen a kötetben is jegyzékelt nyelvhelyesség ellen vétünk, de tömörebben nem fogalmazhatunk. Példaként: hogy nincs, vagy nem volt monográfia *Gvadányiról, Kaffkáról, Madáchról, Örkényről* stb., a világirodalomban *Burnsról, Molière-ről, Schillerről* stb. az esetlegesség, nincs mit tenni, csakúgy, mint pl. az arab, héber, holland, svéd stb. szótár vagy nyelvkönyv hiányáról. E kötet szerkesztési elvét csak abban lehet elmarasztalni, hogy nem nyújt mutatókat. pedig a gyűjteményes kötetek jó annotációiból még nagyon sok név előkerült volna.

A magyar szépirodalom és a világirodalom válogatását vitatni dőreség lenne. A szerkesztők és a lektorok, – kicsit hiányolhatók az ércesebben csengő nevek – bizonyára mindent jól meghánytak-vetettek míg kialakult az adott jegyzék. A fősodorból biztosan mindenki benne van, aki megjelent az adott időben, a mellékágak számbavételénél lehetne meditatálni, hogy nem lehetne-e ezt-azt kicserélni. 1500 mű a két kötetben: több mint

egy hosszú élet összes lehetséges szépirodalmi olvasmánya. A csoportosítás mindkét kötetnél sajátos, de elfogadható. Nem tartották be viszont a bibliográfiák alapvető szabályát, hogy a mutató más szempontok szerint készüljön, mint az anyag rendezése. Hiányzik a magyar irodalomban egy műfaji mutató, a világirodalomban egy nemzeti irodalmi és esetleg ugyancsak egy műfaji mutató.

E tekintetben mintaszerű az időrendben következő két kötet, a 7-es és 91-es szak: *művészetek és földrajz*. Igaz viszont, hogy a válogatás talán e területeken jelentette a legkisebb gondot. A tudományos és az ismeretterjesztő szint nem határolódik el olyan egyértelműen, mint számos más ismeretágban, sőt, vannak műfajok: utikönyvek, útleírások stb. amelyek csak népszerűsítő szinten léteznek. Egyszóval: nagyon jó a művészeti kötet egyesített szerző-személyi utalócím – mutatója, a földrajzi kötet topográfiai mutatója pedig mintaszerűen nemcsak a címekre, de az annotációkban előforduló nevekre is utal.

A *magyar történelem és világtörténet* jegyzéknek nincsen semmilyen mutatója. Nem baj. Az időben, helyben, nyelvben és szintben korlátozott könyvlista esetében még csak a látszatát is el kell kerülni annak, hogy történelmi bibliográfia lenne. A történettudomány sajátosságaiból következően ezek a határok eleve valóban csak a történeti ismeretek elsjátítását biztosíthatják, amint az előszó mondja. Vitatkozni kell viszont az előszó utolsó mondatával: kutatásokhoz ez az összeállítás nem nyújt megfelelő könyveket. Hiányoznak a levéltári jegyzékek, a forráskiadványok, a régebben megjelent alapvetések stb. s ezek nélkül még egy helytörténeti dolgozatnak sem lehet nekivágni. Mindazonáltal kétségtelenül hasznos és korrekt a munka az ismeretterjesztéshez. (A Móra kiadó Képes történelem sorozatát kár volt ide is felvenni.)

Mit lehet szólni az utolsó két kötetéről, a *technikáról* és az *orvostudomány-mezőgazdaságról*? Talán helyesbíteni (kiegészíteni) a címeket: népszerű technika; általános egészségügyi és háztáji gazdálkodás. Bár nem mondanánk teljesen igazat, mert mindkét gyűjtemény néha ennél több is: mondjuk úgy, hogy technikus, felcseri és termelési ágazati vezetői szinten is tájékoztat a könyvekről. (Míg azok, sajnos e területeken a leggyorsabban, el nem avulnak.) Mindkét kötetnek kiváló a szakokra bontott tárgymutatója.

Összegezzünk. 1020 mű a gyermekkönyvtárakba, 4147 ismeretterjesztő és 1497 szépirodalmi mű a felnőtteknek. Ebből, – a műveket átlagosan két kötettel számolva előtünk áll egy átlagon felüli házikönyvtár, mindent két példányba véve pedig kikerekedik egy 4000 kötetes gyermekkönyvtár és egy 22 000 kötetes eszmei felnőtt könyvtár. Egy hiányos könyvtár, hiszen egyelőre hiányoznak az alap-természettudományok (földtudomány, matematika, fizika, kémia és biológia) és az említett szociográfia és a néprajz.

Azt mondtuk, hogy a Tükör összessége egy eszmei könyvtár képét veri vissza, egy olyanét, ami nincsen és, – tegyük hozzá – ne is legyen. Ne legyen, mert a Tükör, egyenesen beszélve, mind minden ajánló jegyzék, állóképet mutat, egy rögzített pillanatot; az embeiségnek a könyvekben összegyűjtött közös ismerete – ha úgy tetszik a könyvtár – pedig egy állandóan változó, alakuló, élő tudat-jelenség. Minden korlátozás időben vagy térben, nyelvben vagy szintben csak egy kis szelet áttekintésére ad lehetőséget. Mire pedig ebből a szeletképből preparátum – megjelent könyv – lesz, addigra már történelmi emlék.

Milyen képet láthatunk tehát a Tükörben? Nagyjából az 1960–70-es évek, két évtized magyarországi, magyar nyelvű hivatásos kiadóinak általános érdekű (közművelődési,

szépirodalmi és ismeretterjesztő) könyveit, annotációkkal értékelve és ésszerű rendbe sorolva. Ez a könyvanyag kétségtelenül a közkönyvtárak és magánkönyvtárak alapvető építőanyaga. Nem szolgálja a legkülönbözőbb szempontoktól befolyásolt egyéni érdeklődést, mert típusos. Vajha olyan értéke lenne, mint a *Books in print* vagy a *Livres disponibles* jellegű jegyzékeknek, azaz e könyvek, – vagy legalább az időtállóak közülük – mindig beszerezhetőek lennének a hiányok pótlására. (Hireink szerint a Könyvértékesítő számítógépre viszi raktári anyagát s így a szortiment szolgáltatás lényegesen javul.) Alapvető anyag, mondottuk, a továbbit az *Új könyvek* füzetei nyújtják folyamatosan, kitűzött határain belül válogatás nélkül. A leendő szerkesztők gondja, hogy vállalkoznak-e újabb, naprakész összefoglalók szerkesztésére. Kérdés, válasz nélkül: kihez jutnak el az Új Könyvek és kihez jutottak el a Kis Tükrök?

* * *

A Tükör sorozat betetőzésének szánhatta a KMK az összefoglaló alapkönyvtári jegyzéket, a *Magyar könyvek könyvét*. Kezdjük két észrevétellel. Az egyik mindjárt a cím. A szerkesztők nem érezhették a cím hangzását és ezért elhagyták a névelőt, pedig a hangsúlyossá tett jelző: A magyar könyvek könyve fejezte volna ki az összeállítás lényegét. (Könyvek könyve ugyanis más műfaj: írók, közéleti emberek vallanak benne olvasmányaikról, kedvelt könyveikről.) Időhatár is kívánkozna a cím alá: 1945 – ? 1950 – ?, de ez nem volt írható, miután – ha elvétele is – szerepelnek művek a 20-as és 30-as évekből is. A másik észrevétel, hogy a szerkesztés egészében jóval pontatlanabb, mint a Tükör legtöbb kötetében. Bizonytalan például, hogy kitől, miből melyik kiadást vették fel, (különbözik-e egy sokadik az előzőktől), hiányzik a revízió a régi annotációkban, amelyek megállapításait a kritikák vagy a használat módosította; következetlen a mutató, melynek szerkesztésében nem döntöttek egyértelműen a szerkesztők, összeállítók, társszerzők, az annotációban szereplő személyek szerepeltetéséről. Mindent összevetve a lapozgatónak az a véleménye alakulhat ki, hogy kapkodás és végiggondolatlanság jellemzi a szerkesztést, beleértve a vitatható tematikus csoportformálást is.

Ami a tartalmat illeti, akkor szólhatnánk hozzá, ha lektori feladatunk lenne, recenzensként bele kell nyugodnunk abba, amit kaptunk. Az Előszó egy kis remekmű, mindent megmagyaráz okosan és előre feloldozást kér az olvasó-kritikustól és a kritikus-olvasótól. A feloldozás megadatik minden botlásra és vétekre: önmagukhoz hívek valának, főbenjáró bűn pedig nem követetett el. Az „Extra Hungariam non est vita. . .” kettősen értelmezett elve: sem magyarra sem magyarból készült fordítások, sőt, határokon kívüli művek is csak mutatóba kerültek a jegyzékbe, végül is oly alapos szűrést jelentett, hogy nagyjából éteri tisztaságú könyvlista állt össze. A nagy szűrő után az egyes témacsoportokat még külön filtrálták, – fájdalmasan aprólékos munka lehetett, – s kialakult az előszó minden betűjének valóban megfelelő kötet. Nyugodtan mondhatjuk, hogy szilárd elvekre következetesen épített ajánló bibliográfia, de a használat célja teljesen bizonytalan. Igaza van az előszó utolsó mondatának is, hogy hittel kell remélni a hasznos felhasználást.

Nézzünk szembe három lehetőséggel. Az első, ha a Könyvek könyvét úgy fogadjuk, mint olvasmányajánlatot, afféle alpműveltség könyveiként, vagy a művelt ember

könyvtáraként, – szüksége is lenne ilyenre a még megmaradt könyvfaló kamaszoknak, az olvasási kultúra mellett kitartó ifjúságnak. De: szakbibliográfiákkal, több ismeretágból szakkönyvekkel megrakottan és legfőképpen a tudományok és a világirodalom külföldi klasszikusai nélkül nyilvánvaló, hogy erre nem alkalmas.

A második lehetőség, ha úgy tekintjük, mint egy nagyobb közművelődési könyvtár törzssanyagjegyzékét. Ám: elfogadhatatlan a fordítások kihagyása, sok szakbibliográfia hiánya, számos tudományág kirívó sivársága – például a pszichológiában a híres „budapesti iskola” egyetlen szerzővel sincs képviselve, hiányoznak a nemzetközi értékű művészettörténeti monográfiák stb. stb., nem szerepelnek értékes antológiák, kihagyták az életmű sorozatokat és a kritikai kiadásokat. Nem állománygyarapítási céllal készült, nem is alkalmas rá.

A harmadik, talán legrokonszenvesebb célja lehetne, ha a külföldi könyvtárak hungarológiai gyűjtéséhez adna tanácsot. Szinte mindegyik utazó könyvtáros bosszankodott már azon, hogy milyen rendszertelen, hiányos és sivár még a legnevesebb gyűjtemények magyar anyaga is. Ekkor viszont: fel kellett volna venni elsősorban a Corvina, de a többi kiadó idegen nyelven kiadott könyveit is. A magyar jegyzéket kínálhatnánk magyarul a területeken Európában és a tengeren túl, nem lenne nagy keletje a könyveknek. Úgy tűnik, nem ezzel a céllal készült a könyv.

A Tükör, az az érzésünk, ebben a keretben alkalmas egy részleges lelkiismertvizsgálatra, lelkitükörnek az elmúlt húsz esztendő könyvvásárlásával, ha úgy tetszik szerzeményezésével való szembenézésre. A Könyvek könyve pedig kedves, értelmes játék a könyvtárban: nekünk, hetünknek ez a 1438 mű jelenti a magyar könyvek javát; állítsd össze te is, csináljátok meg ti is a saját jegyzékeiteket, vessük össze, vitassuk meg, tiszteljük egymás véleményét és a nyertes – a magyar könyvkultúra lesz. – A sorozat kötetei pedig egy korszak kedves emlékei.

MARÓTH Miklós

